

מהרמב"ם (מעשה הקרבנות ד,ה; פסולי המוקדשין א,כו. וע"ש בכס"מ); תוס' זבחים לד: ד"ה למעוטי; עו: ד"ה אשם. וע"ע בשפת אמת כאן).

ד'ם מהפר יקבלנו' – ואם תאמר לעכב מנין [והלא במשנה שנינו נשפך ואספו – פסול? יש לומר הואיל ונאמר בפרשה כמה פעמים דם הפר / החטאת, הרי שנה עליו הכתוב לעכב (שפת אמת; זבח תודה זבחים כה. ובספר אור הישר שם הביא דרשה נוספת מתורת כהנים).
צ"ע לפי מה שכתבו התוס' לעיל (לט סע"ב) שאין אומרים 'שנה עליו הכתוב לעכב' כשלא נכתב בלשון ציווי. וכן צ"ע בדברי התוס' ממה שאמרו להלן (נא): 'אשר לו' – שנה עליו הכתוב לעכב, הגם שאינו בלשון ציווי. ואין לחלק בין שני פעמים ליותר, שהרי התוס' כתבו להוכיח מבלילה הכתובה כמה פעמים. וכן קשה מלהלן עא: וחד 'שש' לעכב.
עוד יש להעיר שבתוס' להלן סב: (ד"ה מוספין) נראה שנקטו בפשיטות שאומרים שנה לעכב גם כשאינו בלשון ציווי.

דף מט

'בעי רב פפא, חפן חבירו ונתן לתוך חפניו מהו.. או דילמא ולקח והביא בעיניו והא ליכא'. יש שכתבו להוכיח מכאן שאחיזת דבר ללא פעולת נטילה, אינה בכלל 'לקיחה' שאמרה תורה, שלכך נסתפקו בגמרא שמא צריך 'לקיחה' בקטורת וכשחברו נתן לתוך חפניו אין כאן 'לקיחה'. ולפי זה מי שחברו נתן לתוך ידו ארבע מינים, אין הלה מקיים מצות ולקחתם לכם הואיל ולא נטל בעצמו. ואולם כתבו אחרונים לדחות הראיה שיש לומר דוקא כאן אינו מועיל מפני שהקפידה תורה על חפינה מתוך מחתת כלי שרת הלכך כשחברו נתן לתוך חפניו אין השני עושה מעשה חפינה, וזהו שנסתפקו בגמרא האם חפינת הראשון מועילה או שמא ולקח והביא משמע שהלוקח הוא זה המביא (עפ"י חזון איש קמט, ב. וקרב לזה באור שמח (עביה"כ ה,כח) שכאן הקפידה תורה על תחילת הלוקחה דומיא דגחלים שצריכים להלוקח מעל המזבח. וע' גם בשו"ת משיב דבר ח"א מ ובחדושיו כאן ובזבחים יד; שו"ת אבני נזר או"ח תצ, ג; חדושים ובאורים כאן, ובמובא בזבחים יד).

'חופן וחזור וחופן'. בתוס' מבואר שחפינה שניה היא תקנת חכמים, שמא נתפזר מן הקטורת בדרך והרי זו חפינה חסירה, לכך הצריכוהו לחפון שוב [ויש להסתפק לפי זה אם לא חפן בפנים, האם צריך לחזור ולהקטיר או שמא כשר בדיעבד].

אבל בתורא"ש ובתו"י (מז). משמע שהחפינה השניה נצרכת מעיקר הדין לפי שנאמר מלא חפניו והביא – משמע שיש לו להביא בחפניו, אלא שהתרנו להוליך בכלי כי לא אפשר בענין אחר אך לכל הפחות יחזור ויחפון בשעת הקטרה לקיים 'מלא חפניו והביא' כמה שנוכל לקיימו.
וכן משמע מתוך דברי החזו"א (זבחים ט, כ) שחפינה שניה היא מדין תורה, כי צריך להקטיר מתוך חפניו דוקא ולא מכלי.

וע' גם בחדושים ובאורים. ומה שהקשה על התוס' הלא הכהן רואה שלא נתפזר – יש לומר מפני שהוא מהלך שם באפלה, וכמו שאמרו בירושלמי כאן (ה"ד) שהיה מגשש ונכנס מגשש ויוצא, הלכך אינו יכול להיות בטוח שלא נשמטו כמה גרגרים. ומדברי התוס' משמע שאם לא חפן בחוף אלא בפנים – כשר, שלכך מצריכים אותו לחפון בפנים שמא חפינתו הראשונה נחסרה והרייה כמאן דליתא. וכ"מ בירושלמי (ד, ג) לפירוש קרבן העדה 'חפן בפנים – פטור', שלא עשה אלא חפינה שניה שלפני ולפנים.

‘אדרבה, אי חופן וחוזר וחופן לא יכנס אחר בחפינתו, אי אפשר שלא יחסר ושללא יותר’. פירוש, על הרוב לא יימצאו חפנים זהים, הלכך לא ייכנס האחר בחפינתו של זה, אבל יתכן הדבר לפעמים [אף על פי שלא יתכן לצמצם בדיוק גמור] שהרי נסתפקו לעיל חפן חבירו ונתן לתוך חפניו מהו. ואם אי אפשר בשום אופן שלא יחסר או יותר, הלא אין מקום לספק.

‘ע”ב) כיצד הוא עושה, אחז את הבוץ בראש אצבעותיו ויש אומרים בשיניו, ומעלה בגודלו עד שמגיע לבין אצילי ידיו, וחוזר ומחזירה לתוך חופניו’. לפרש”י (וביתר באור בריטב”א), מצמיד הכהן שתי ידיו, ודוחף-מושך את הבוץ מעט מעט בעזרת האגודלים (והשיניים), עד שיצא מכפות ידיו ויהא מונח על שתי אמות ידיו, ואז הוא מטה את הבוץ בצורה כזו שיתהפך קדימה על הפנו ויתרוקן על חפניו. ויש מפרשים (כן משמע ברמב”ם עבודת יוהכ”פ ד, א ובסמ”ג רט. וכן הגיה הגר”א בגמרא): תופש את שפת הבוץ בראשי אצבעותיו ומערה את הקטורת באמצעות אגודליו אל תוך כפות ידיו [והיה מהפך את הבוץ בעזרת האצבעות כך שיתרוקן כולו לתוך מלא חפניו. כן מבואר בפירוש ר’ אליקים].

‘כדי שיהא עשנה שוהה לבוא... – שלא יזיקנו העשן (עפ”י מאירי לעיל).
‘... כדי שיהא עשנה ממחר לבוא’ – שלא יסתכל בשכינה ויסתכן, הילכך מפזרה כדי שיהא עשנה מרובה ולא יסתכל מרוב עשן. כי בענן אראה – היינו ענן הקטורת (רבנו אליקים).
 יש להעיר שבתרגום יונתן וכן רש”י בפירושו לתורה, מפרשים ‘כי בענן אראה’ בענן שכינה מדבר, הואיל ואני נראה בקדש הקדשים בעמוד ענני, לפיכך ייזהר האדם שלא ירגיל לבוא שמה. וגם בלשון הרמב”ם (עבודת יוהכ”פ א, ז) יש לדקדק שהכתוב אינו מדבר בעשן הקטורת. ואולם להלן נג. משמע בגמרא ש’בענן’ היינו ענן הקטורת, שדרשו מזה לענין מעלה עשן (וכפרש”י שם). וזה תואם עם פירוש ר’ אליקים.

‘איתיביה רבי אמי לרבי יצחק נפחא, נמנין ומושכין ידיהן ממנו עד שישחט. ואם איתא עד שזרוק מיבעי ליה. שאני התם דכתיב...’ משמע בגמרא שיוצא אדם ידי חובתו בקרבן גם אם לא היה בעליו בשעת השחיטה, שלכך לולא לימוד מיוחד מן הכתוב היה יכול אדם להימנות על הפסח לאחר שחיטה. והיינו משום (כן משמע בתוס’ נ. ד”ה איתיביה) שבשעת עיקר הכפרה דהיינו הזריקה – הוא בעליו, הגם שאינו בעלים בשעת עשיית שאר העבודות (ע”ע בזה במובא בפסחים פט. מהגר”ש כץ שליט”א).

דף נ

‘איתיביה רבי יצחק נפחא לר’ אמי והוציא את כל הפר – שיוציא את כולו. ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת – אמר רב פפא: בעור ובשר ופרש דכולי עלמא לא פליגי...’ עתה חוזר בו מהתירוץ הקודם שיוציא את כולו, אלא כל הקושיות מתורצות בהסבר זה, שגוף הפר על כל אשר בו נקרא ‘פר’ גם לאחר שחיטה (עפ”י תורי”ד. וגרס ‘אלא אמר רב פפא...’ אמנם גם לגרסתנו יש לפרש כן).

‘אמר לו רבי מאיר, והלא פר יום הכפורים וחביתי כהן גדול ופסח דקרבן יחיד הוא ודוחין את השבת...’ יכול היה להקשות גם מאילו של אהרן ביום הכפורים שהוא קרבן יחיד לכל הדעות, ודוחה את השבת ואת הטומאה – אלא תנא ושייר (מהרש”א להלן).

הולכת האברים להקטרה היתה נעשית בשתי ידיים – לפי שהקטרה אינה מעכבת כפרה, הלכך כשרה בשמאל.

עוד בדין הולכה בשמאל ובור – בזבחים יד ומנחות י.

דיני קבלת הדם – בזבחים כה.

דף מט

פא. א. חפן חברו ונתן לתוך חפניו של הכהן הגדול – מהו?

ב. חפן ומת – מהו שיכנס אחר בחפינתו?

ג. שחט פרו ומת – מהו שיכנס אחר בדמו?

ד. קטורת שחפנה קודם שחיטת הפר – מה דינה?

א. שאל רב פפא: חפן חברו ונתן לתוך חפניו מהו; מלא חפניו – יש כאן, או שמא ולקח... והביא – צריך שהלוקח יביא. תיקו.

מבואר בתוס' שיש כאן שני צדדים להכשיר; שמא ולקח לא נאמר אלא על הגחלים ואין צריך 'לקיחה' בקטורת. ואם תמצי לומר צריך, שמא מתקיימת הלקיחה באדם אחר. להלכה פסק הרמב"ם (סוף הל' עיוהכ"פ) בזה ובשאר הספקות שלא נפשטו – לא יקטיר, ואם הקטיר – הורצה.

ב. שאל רבי יהושע בן לוי: חפן ומת – מהו שיכנס אחר בחפינתו. לדעת הסובר שהכהן המחליף צריך לשחוט פר נוסף ואינו יוצא בפרו של הראשון (כלהלן) – אין כאן מקום לספק, כי אם אמרת ייכנס זה בחפינתו של ראשון, נמצאת חפינה קודמת לשחיטת פרו של שני ופסולה, אבל לאותן דעות שאין צריך לשחוט שוב, יש כאן שאלה.

ונחלקו אמוראים בדבר; רב פפא אמר, אם נוקטים חופן וחוזר וחופן [כן המסקנא], חברו נכנס בחפינתו של הראשון. ורב הונא בריה דרב יהושע אמר לו: אדרבה, אם חופן וחוזר וחופן – לא ייכנס אחר בחפינתו שאי אפשר שלא יחסר ולא יותיר, שאין החופנים שוים.

א. כתבו התוס' בבאור דברי רב פפא, שהשני חופן בחוץ ונותן הקטורת לכף ונכנס. ומרש"י משמע שאין צריך לחפון בחוץ אלא דיו בחפינה שחופן בפנים.

ב. משמע מפירוש רבנו חננאל שהלכה כרב הונא בריה דרב יהושע. אבל הרמב"ם (ה, כח) פסק שספק הוא, הגם שחופן וחוזר וחופן. (בקר"ס ובלקוטי הלכות משמע שהרמב"ם לא הכריע במחלוקת האמוראים. והנצי"ב נקט שפסק דלא כשניהם אלא כפי מה שמשמע בגמרא בתחילה שהספק אמור אף אם חופן וחוזר וחופן).

ג. חפן ונטמא או נפסל דינו כחפן ומת. אך אפשר שבזה לא היה ספק שודאי נכנס השני בחפינתו של ראשון הואיל ועדיין הוא קיים וראוי לעבודה (עפ"י ראשונים).

ג. שחט פרו ומת; רבי חנינא ורבי אמי אמרו: לא ייכנס הכהן המחליף בדמו של ראשון אלא יביא פר אחר (בזאת יבא אהרן אל הקדש, בפר... – ולא בדמו של פר [הגם שגוף הפר בכללו, על עורו בשרו ופרשו, נקרא 'פר' אף לאחר שחיטה. ג.]). וריש לקיש ורבי יצחק נפחא אמרו, וכן סבר רב אשי כמותם (ג.): ייכנס בדמו של ראשון (שאף דמו של פר בכלל פר).

שמב

- א. נטמא הכהן לאחר ששחט פרו – דינו כמת. ואפשר שבזה הכל מודים שהשני מכניס דמו של ראשון שהרי זה כשלוחו (עפ"י תוס' ישנים. וע' בשו"ת אחיעזר ח"ב לא (חזו"א מנחות כב, ט); שו"ת דובב מישרים ח"ב ו).
ב. מת או נפסל קודם שנשחט פרו – הכהן המחליף נכנס בפרו של ראשון (עפ"י רמב"ם עי"כ ה, ג; תוס' במגילה ט: עפ"י הירושלמי; מאירי כאן. וכן דעת ריב"א ור"י הלכן לעיל יב. ועתו"י, רש"י, חזו"א מנחות לד, ה).
ויש דעת תנאים (להלן ג) שפרו של אהרן קרבן יחיד הוא, ולפי זה דינו במיתה כשאר חטאת-יחיד שמתו בעליה.
ג. להלכה פסק הרמב"ם (עי"כ"פ ה, ג) שייכנס השני בדמו של ראשון שדמו של פרו בכלל פרו, וכמו שסבר רב אשי. ואולם מרבנו חננאל משמע שאין הדבר ברור (עפ"י לקוטי הלכות).

ד. אמר רבי חנינא: קטורת שחפנה קודם שחיתת הפר לא עשה ולא כלום. (כי כן הסדר שבפרשה, שחיתת פרו ואחר כך הכנסת הקטורת, ונאמר 'חקה' לעכב. ואפילו לרבי יהודה שדברים הנעשים בחוץ אין סדרם מעכב, צורך פנים כפנים דמי. להלן ט:).

אם שחט הפר והקטיר קטורת וקודם שגמר כל מתנות הדם נשפך הדם בענין שצריך לשחוט פרו נוסף, יש סוברים שמועילה חפינה קודם לשחיתת הפר השני. ורק אם נפסלה השחיתה למפרע או שלא שחט כלל עד שחפן – לא עשה ולא כלום (כ"ה לפי גירסה אחת ברמב"ם הל' עבודת יח"כ"פ ה, ח. ואולם הכס"מ צדד שטעות סופר היא וצריך לחפון לאחר השחיתה השניה. וע' להלן ט:).

פב. מהו סדר מעשיו של הכהן הגדול כשנכנס לקדש הקדשים עם הקטורת?

- מניח את מחותת הגחלים על הקרקע בין שני הבדים, ובבית שני – על אבן השתיה (נב: רמב"ם ד, א), וחוזר וחופן את הקטורת מהכף שבידו (כן מסקנת הסוגיא עפ"י הברייתא), וזוהי עבודה קשה מעבודות קשות שבמקדש. כיצד הוא עושה – אוחז את הבוץ בראש אצבעותיו ויש אומרים בשניו, ומעלה (רש"י). וגרסת הגר"א: ומערה) בגודלו, עד שמגיעת (יד הבוץ. רש"י) לבין אצילי ידיו וחוזר ומחזירה לתוך חפניו. צובר את הקטורת על גבי גחלים – כדי שיהא עשנה שוהה לבוא. ויש אומרים: מפזרה – כדי שיהא עשנה ממחר לבוא. נתמלא כל הבית כולו עשן. (ולאחר מכן. עפ"י רמב"ם) יצא לאחוריו כדרך שנכנס.
א. מבואר בתוס' שחפינה שניה היא תקנת חכמים, שמא נתפור לו מן הקטורת בדרך ונמצא מקטיר קטורת חסרה, הלכך חופן שוב. ומהתורא"ש ותו"י משמע שהוא מדין תורה (וכן נראה מדברי החזו"א זבחים ט, כ).
ב. ישנן דעות נוספות בירושלמי אודות החפינה בקדש הקדשים; לדעה אחת זורק הכף וקולטה בחפניו, ולדעה אחרת נעזר ברגליו ויש מי שסובר שאינו חוזר וחופן אלא מערה מתוך הכף על הגחלים.

דף נ

פג. א. פרו של אהרן, קרבן יחיד הוא או קרבן ציבור או קרבן השותפים, ולמאי נפקא מינה? וכן אילו של אהרן מהו?

ב. חומר בזבח מבתמורה וחומר בתמורה מבזבח – כיצד?